МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Северной Осетии

Муниципальное образование Ардонского района

МБОУ СОШ с. Красногор

УТВЕРЖДАЮ

Директор МБОУ СОШ с. Красногор

(Датиева А.Р.)

от "30.08"2022 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета
«Осетинская литература»
для 9 класса основного общего образования
на 2022-2023 учебный год

Составитель: учитель осетинского языка и литературы Техова Г.В.

Ардон 2022

Кусæн программæ ирон литературæйæ

(9-æм къласс)

Æмбарынгæнæн фыстæг

9-æм къласы ирон литературæйы Кусæн программæ цæттæгонд æрцыд **Федералон паддзахадон ахуырадон стандарты домæнтæм гæсгæ. Кусæн программæ арæзт у** «Ирон æвзаг æмæ литерæтурæйы программæтæ 1-11 кълæстæн»-ы бындурыл ***(Программæйы автортæ:*** Джыккайты Шамил, Хъантемыраты Римæ, Мамиаты Изетæ, Гуæздæрты Азæ; сфидар æй кодта Республикæ Цæгат Ирыстон-Аланийы Иумæйаг æмæ профессионалон ахуырады министрад, Дзæуджыхъæу,2005).

Адæмы монон царды кæддæриддæр стыр ахадындзинад уыдис фольклор æмæ аив литературæйæн. Уыдоны нывæфтыд æрцыд сæ цард, сæ историйы ахсджиагдæр цаутæ, сæ зонадон фæлтæрддзинад. Уыдоны ис зонды суадон, ныхасы фидауц æмæ бæрзонд идейæтæ. Дзырдаивадæн йæ нысаниуæг фæуæлдæр ис нæ рæстæджы. Уый рæзгæ фæлтæры хъомыл кæны гуманизм æмæ граждайнаг идеалтыл, фидар кæны адæмы удварн, уымæй рæзынц монон æмæ культурон традицитæ. Уымæ гæсгæ скъолайы куысты ахъаззагдæр у литературæ ахуыр кæнын.Сусæггаг нæу, абоны ахуырдзаутæ арæх нал кæсынц литературон уацмыстæ, зынтæй æмбарынц тексты анализ, сæ логикон хъуыдыкæнынад фæлæмæгъдæр, удварны хъомыладмæ нал ис фаг цæстæнгас.

Мадæлон литературæ нымад у федералон, æнæмæнгхъæугæ предметыл, ног ахуырадон стандартты йын ис сæрмагонд бынат.

Программæйы нысан æмæ хæстæ

-литературæйы фæрцы скъоладзауты иумæйаг культурæ рæзын кæнын;

- литературæйы æмбарынад бацамонын;

- литературон уацмысыл æнцой кæнгæйæ, цардæн аргъ кæнын, цард æнкъарын;

-ахуырдзаутæм рæзын кæнын чиныгкæсæджы културæ;

-ныхасы арæхстдзинæдтæ райрæзын кæнын æмæ а.д.

Стандартты домæнтæм гæсгæ арæзт программæтæ æмæ ахуыртæ «филологи»-йæ хъуамæ арæзт уой ахæм уагыл.

Мадæлон литературæ:

1) чингуытæ кæсын æмæ литературæ ахуыр кæныны ахадындзинад адæймаджы миддунейы рæзтæн цы пайда сты, уый бамбарын; чингуытæ кæсыныл фæцалх кæнын,

2) литературæ адæмы национ-культурон хæзна кæй у, адæмы цард хуыздæр бамбарыны фæрæз кæй у, уый æнкъарын;

3) мадæлон æвзагыл фыст хуыздæр уацмыстæ ахуыр кæныны фæрцы банкъарын кæнын мадæлон æвзаджы коммуникативон-эстетикон гæнæнтæ, мадæлон æвзаг адæмæн сæ химбарынады фæрæз кæй у, уый;

4) хъомыл кæнын:

а) хорз эстетикон æнкъарæнтæ кæмæ ис,

æ) фысгæ æмæ дзургæ ныхасы алыхуызон жанртæй пайда кæнгæйæ, хи хъуыдытæ раст æргом кæнынмæ чи арæхсы,

б) бакаст уацмыс равзарынмæ, уый фæдыл хи хъуыдытæ раргом кæнын чи зоны;

в) уæгъд рæстæг чингуытæ кæсынмæ чи тырны, ахæм чиныгкæсæджы;

5) алыхуызон этнокультурон традицитæ цы аивадон уацмысы æвдыст цæуынц, уый раст æмбарынил фæцалх кæнын;

6) амонын аивадон уацмысы структурон æмæ эстетикон æвзæрст.

Ирон литературæ ахуыр кæныны предметон фæстиуджытæ

- ирон литературæйæ аивадон тексты бындурыл зонындзинæдтæ райсын; литературон уацмыс анализ кæнынмæ арæхстдзинад хуыздæр кæнын;
- аивадон уацмыстæ кæсыны культурæ рæзын кæнын.

Уыимæ стыр нысаниуæг ис аивадон литературæйы фæрцы удварны хъомылады фарстатыл кусынæн, абоны рæстæгæн аргъ кæнын зонынæн; æгъдау, кад, намыс, патриотизм æмæ граждайнаг хæстæ цы сты, уый зонынæн; гуманон дунембарынад æмæ национ химбарынадæй хайджын кæнынæн; литературон уацмысы эстетикон æнкъарæнтæ æмбарынæн; ирон адæмы национ културæйы сæйраг миниуджытæ литературон тексты агурынæн; ирон литературæйы нысаниуæг æмбарынæн, йæ бастдзинад æндæр адæмты литературæтимæ, културæтимæ иртасынæн.

Стандарттæм гæсгæ скъоладзаутæ литературæйæ райсдзысты ахæм зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæ:

-иумæйаг културон-литературон арæхстдзинæдтæ: литературон уацмыс арф æнкъарын; ирон литературæйы бастдзинад æппæтдунеон литературæтимæ æмбарын; кæсыны културæ бæрзонд кæнын; библиотекæйы, интернеты иформаци агурын зонын;

-царды зынаргъдæр цы хæзнатæ сты, уыдон иртасынмæ арæхсын: алыварсы дунемæ уарзон цæстæй кæсын; царды алы фæзындмæ хи цæстæнгас дарын; æмбарын литературæйы нысаниуæг адæймаджы удварны хъомылады; адæймаджы фауинаг миниуджытæм критикон цæстæнгасæй кæсын; литературон уацмысы агурын дзуæппытæ зæрдæагайæг фæрстытæн;

-кæсыны културæ бæрзонддæр кæнынмæ арæхстдзинад: литературон уацмысмæ сфæлдыстадон цæстæнгасæй кæсын; зæрдæмæ хæстæг темæтыл

уацмыстæ æвзарын æмæ сæ кæсын; литературон уацмысы цы дуг æмæ культурæйы кой цæуы, уыдоны æдыл арæзт диалогон ныхасы архайын; уацмысы сæйраг персонажты миддунейæн æмæ архæйдтытæн аргъ кæнын зонын;

-ныхас кæнын; ныхасы стильтæй раст пайда кæнын зонын.

9 кълœсы ахуыр кœнынц литературœйы истори. Ам œрмœг лœвœрд цœуы хронологион уагыл. Программœмœ хаст œрцыдисты ирон литературœйы ахъаззагдœр фœзындтœ œмœ зынгœ фысджыты уацмыстœ. Æвзœрст цœуынц, зонынадœн, идейон œмœ эстетикон хъомыладæн цас ахъаз сты, уыцы принципмœ гœсгœ.

9 къласы литературœ лœвœрд цœуы историон принциптœм гœсгœ. Уым зыны литературон процесс, йœ рœзты историон, œхсœнадон œмœ культурон уавœртœ. Программœйы лœвœрд цœуы литературон рœзты периоды иумœйаг характеристикœ, стœй, уыцы периоды зынгœдœр цы фысджытœ уыд, уыдоны сфœлдыстадœй сœйрагдœр уацмыстœ. Классиктœй уœлдай программœйы цы фысджытœ ис, уыдоны сфœлдыстад бœлвырдœй фæзынд литературон рœзтыл œмœ йын ис историон – культурон ахадындзинад. Уыимœ хыгъд цœуынц литературон здœхтыты хуызтœ (романтизм, символизм, реализм) œмœ сœ зынгœдœр минœвœртты аивадон œнтыстытœ.

Программæйы мидис.

Ирон советон лит-рæ 1917-1929 азты. **1с**

Колыты Аксо.1с. *Колыты Аксойы цард æмæ сфæлдыстад. Аксо-дины чингуытæ тæлмацгæнæг, фыццаг поэтикон фæлварæнты автор(«Мады Майрæмы кады зарæг», «Мах фыд», «Чырыстийы рухс райгасдзинад.»*

Агъуызаты Иуане.3с.Фыссæджы тыххæй ныхас. Кадæг «Алгъуызы кадæг» -ы композицион арæзт; йæ темæ æмæ идейæ. Авторы патриотизм æмæ гуманизм кадæджы. Алгъуызы фæлгонц.

Мамсыраты Темырболат. 2с. *– фыццаг ирон национ поэт «Сагъæстæ». Райгуырæн бæстæ уарзыны мотивтæ. Мамсыраты Темырболаты поэзийы. «Рынчын æмæ рынчынфæрсæг», «Ме' мгармæ». «Авдæны зард».*

Хъаныхъуаты Инал.4с. *Иналы царды хабæрттæ, йе' сфæлдыстады сæйраг мотивтæ. Поэты хæс йæ адæмы раз, йæ фæндиæгтæ, йæ бæллицтæ «Фæндон»-ы. Ирон адæмы цардыуаг æмæ æгъдæуттæ очерк «Ирон хъæуы»-йы. Хицæн адæймæгты фæлгонцтæ уацмысы. «Хохæгтæ-лигъдæттæ» -йы адæмон трагеди.*

Хетæгкаты Къоста.7с. *Къоста-поэт æмæ революцион демократ. «Ракæс»-ы катай адæмы æфхæрд æмæ тыхстыл, «Салдат»-ы катай ныййарæгыл. Национ хæдбардзинад æмæ иудзинадмæ сидт æмдзæвгæтæ «Додой» æмæ «Катай»-ы. Лирикон геройы уды рæсугъддзинад æмдз. «Хæрзбон»-ы. «Мæрдты бæсты» -йы диссæгтæ, сæ этикон æмæ социалон мидис. Поэмæ «Фатимæ»-йы мидис, йæ идейæ. Цауты историон рæстæг. Ибрагим æмæ Дзамболаты фæлгонцтæ. Фатимæ -йæ рæстæджы раззагдæр зондылхæст сылгоймаг. Поэмæ «Кæуæг айнæг»-ы мидис æмæ идейæ. Публицистон уац(этнографион очерк)«Особа.»*
Тугъанты Батырбег. 2с. *Фыссæджы царды хабæрттæ, сфæлдыстады фæндаг. Хæххон адæмы царды нывтæ йæ прозæйы. Уацмысы «Æгъдаумæ гæсгæ» -йы мидис æмæ идейæ: тугисын æмæ йæ антигуманон хъуыды.*

Къубалты Алыксандыр.4с. *Фыссæджы культурон æмæ сфæлдыстадон куыст. «Æфхæрдты Хæсанæ»- социалон æфхæрды ныхмæ тохы мотивтæ. Иунæджы фæлгонц кадæджы. Госæма – ирон патриахалон сылгоймаг.*

Гæдиаты Секъа. 8с. *Ирон критиктæ Секъайы тыххæй. Секъайы прозæйыл афæлгæст. Радзырд «Дыса» -йы мидис. Сылгоймаджы уæззау хъысмæт. «Хо æмæ æфсымæр»-ы адæмы уавæр феодалон дуджы. «Саударæг ус»-ы хæххон царды нывтæ. Секъайы лирикæ, йæ сæйраг мотивтæ.Æмлзæвгæтæ «Æнкъард хъуыды», «Тæхуды», «Къæвда»-йы мидис æмæ сæйраг идейæтæ. Адæмон хъайтары традицитæ Секъайы поэзийы. Поэты идеал- адæмы æфхæрды ныхмæ тохгæнæг идеал – Чермен. Секъайы баснятæ,сæ социалон мидис æмæ этикон хъуыдытæ «Сырдты емынæ», «Минас»-ы.*

Гуырдзыбеты Бласкъа.4 с. *Гуырдзыбеты Бласкъайы царды хабæрттæ. Йе сфæлдыстады сæйраг мотивтæ. «Къоста», «Мæгуыр усгур», «Абырæг». Комеди «Æдылы»-йы социалон конфликт. Хангуассæйы хъысмæт.*

Ирон периодикон мыхуыры фæзынд.

Гæдиаты Цомахъ.3с. *Цомахъы цард æмæ йе сфæлдыстад. «Тохы хъæр»-ы бæстæйы уавæр, йæ аххоссæгтæ, тохмæ сидт. «Фæдис» -ы, уайдзæф дызæрдыггæнæг фæлтæртæн. Дзыллæты ахадындзинад историон рæзты æмдзæвгæ «Адæм»-ы.*

Байаты Гаппо*.1с. Байаты Гаппойы æхсæнадон æмæ культурон архайæг, йæ цардвæндаг. «Мæлдзыг æмæ цъырцъыраг», «Дзæбидыр æмæ саг»- ы таурæгъон æмбисæндтæ.*

Тлатты Хох.2с. *Тлатты Хохы цардвæндаг. Утопион уацмыс «Фын»- ы сюжетон мидис. «Фын» - фидæны цардарæзты ныв.*

Цæголты Георги.2с. Цæголты Георгийы цардвæндаг æмæ сфæлдыстадон фæндаг. Георгийы ахаст Къостамæ «Къостайы ингæны уæлхъус»

Коцойты Арсены.5с*. Коцойты Арсены цард æмæ æхсæнадон архайд. «Афтæ дæр вæййы»-ы мидис. «Цыппар æмæ ссæдз бон»-йы лæппуйы хъысмæт. Радзырд «Тазырæт»-ы конфликт. Базаргæджытæ æмæ хицауады æнаккаг митæ радзырд «Тохы бон»- ы. Коцойты Арсены сфæлдыстады ахадындзинад ирон литературæйы.*
Илас Æрнигон. 1с. *Илас Æрнигоны сфæлдыстад. «Арфæ ракæ», «Сомы». Райгуырæн бæстæйы хъысмæтыл сагъæс йæ æмдз. «Куы ркастæн», «Æрмыс иу мæн), «Хæрзбон.»*

Брытъиаты Елбыздыхъо. 8с. *Брытъиаты Елбыздыхъо – ирон театр æмæ драматургийы бындурæвæрæг. Ирон сылгоймаджы хъысмæтыл сагъæс; драмæ «Дыуугæ хойы» темæ. Феодалон мыггагон æгъдæуттæ æмæ сæ фæстиуджытæ. Драмæйы конфликт. Асиат æмæ Хансиат – ирон сылгоймаджы ног типтæ. Фыдæлты мæлинаг æгъдæутты хъахъхъæнджытæ. Ног зондахаст хæсджытæ. (Хъамболат, Хъылцъыхъо, Пупæ). Фæллойгæнæг адæмы сæрибарыл тох трагеди «Амыран»-ы. Трагедийы сæйраг архайджытæ. Бесæйы фæлгонц. Елбыздыхъо сфæлдыстады ахадындзинад ирон литературæйы.*

Хъороты Дауыт.3с. *Хъороты Дауыты цард æмæ сфæлдыстад «Æз нæ уыдтæн,гæды уыди». Чиновникты фæлгонцтæ. Фæсдзæуины психологи уацмысы.*

Токаты Алихан.3с. *Токаты Алиханы цард æмæ сфæлдыстадыл афæлгæст. «Цыкурайы фæрдыг»- курдиат æмæ зонындзинады символ. «Хохы цард» -ы хъынцъым хохаг мæгуыр адæмы уæззау царды æууæлтыл.*

Цæлыккаты Ахмæт.2с. *Цæлыккаты Ахмæты цард æмæ æхсæнадон архайд. Туркмæ лидзыны трагикон цауæй иуныв радзырд «Фæстаг бæх»-ы. Уацмыс «Туг тугæй æхсадæуы» - йы мидис.*

Сæйраг домæнтæ 9 – æм къласы ахуыргæнинæгты зонындзинæдтæ æмæ арæхстдзинæдтæм.

Уацмыстæ наизусть ахуыр кæнынæн.

Гæдиаты Цомахъ «Адæм».

Барахъты Гино «Азджериты Куыцыкк» (Скъуыддзаг).

Малиты Георги. Скъуыддзаг поэмæ «Темур – Алсахъ»-æй.

Кочысаты Мухарбег «Фыстæг мæ мадмæ»

Калоты Хазби « Хорзæй баззай, Ир».

Плиты Грис «Салдат».

Ахуыргæнинæгтæ хъуамæ зоной:

- фысджыты цард æмæ сфæдыстад;
- цы уацмыстæ ахуыр кодтой, уыдоны сюжеттæ, композицийы хицæндзинæдтæ, фæлгонцтæ;
- этикон характеры тыххæй æмбарынад;
- æмбарынæдтæ:æмдзæвгæ, поэмæ, радзырд, драмæ, трагедии, роман, фыссæджы индивидуалон стилы сæйраг миниуджытæ;
- наизусть ахуыр кæнынмæ цы уацмыстæ амынд цæуы, уыдон.

Ахуыргæнинæгтæ хъуамæ арæхсой:

- фыссæджы арæзт аивадон нывтæ иртасын æмæ æвдисын;
- уацмыс анализ кæнын, йæ хæйттæ хынцгæйæ;
- эпос, лирикæ, драмæ кæрæдзийы иртасын;
- уацмысы хъайтарæн характеристикæ дæттын, цалдæр уацмысы хъайтарты кæрæдзийыл абарын;
- авторы ахаст уацмысы архайджытæм æмæ цаутæм иртасын;
- уацмыс аив кæсын;
- хи сæрмагонд дзургæ æмæ фысгæ ныхасмæ пълан саразын;
- литературон – критикон æмæ публицистикон уацтæн, стæй ахуыргæнæджы лекцийæн хи куысты пълан, тезистæ, конспект аразын;
- литературон темæйыл доклад кæнæ реферат бацæттæ кæнын;
- нырыккон литературон фæзындтæн аргъ кæнын.

Ахуыры рæстæджы пайдагонд цæудзысты репродуктивон и продуктивон ахуыры методтæ:

- информацион технологи;
- цæстуынгæ æрмæг,
- ИКТ,
- уацмыстæм иллюстраци,
- амонæн литература.

Æрмæг куыд æмбæрстгонд æрцыд, уый сбæрæг гæнæны хуызтæ:

тест саразын; фысгæ, дзургæ дзуæппытæ; нывæцæн, изложении.

Контролы формæтæ

- индивидуалон
- къордæй
- фронталон

Контролы хуызтæ

- развæлгъау
- æрвылбон
- тематикон
- хатдзæг

Урочыты хуызтæ:

- урок-ног æрмæг амынд
- урок-практикон куыст
- уроки-хъазт
- компьютерон урок
- урок -къордты куысты формæ
- ныхасы рæзты куыст
- интеграцигон урок

Технологитæ:

- традицион технологи;
- архайды технологитæ;
- иннæ предметты бастдзинадимæ
-
- ***9-æм къласы Кусæн программæйы нысантæ æмæ хæстæ баххæст кæнынæн ахуырты рæстæг пайдагонд цæудзæн ахæм ахуырадон фæрæзтæй :***

Ахуыргæнæн чингуытæ:

- Ирон литературæ. Хрестомати. 9-æм кълас. Дзасохты Фатимæ. – Дзæуджыхъæу: «Ир», 2013 – 311 ф.

Ахуыргæнæн уæлæмхасæн æрмæг скъоладзаутæн:

1. Бзаров Р.С. История в осетинском предании: Сюжет о Чермене, - Владикавказ, 1993.
2. Джусойты Н. *Ирон аив дзырды сæрвæлтау.* Цхинвал, 1966 аз.
3. Джыккайты Ш. *Ныхасы фарн.*- Дзауджыхъœу, 1996 аз.
4. Джыккайты Ш. Критикон уацты æмбырдгонд. 2 хайы. – Дзæнджыхъæу,
5. Джыккайты Ш. Ирон литературæйы истории. Дзæуджыхъæу, 2002.
6. Салагаева З.М. Четыре этюда об осетинской прозе. – Орджоникидзе, 1970.
7. *Поэзийы фарн* : Критикон уацтœ. – Орджоникидзе, 1980 аз.
8. *Зонадон – критикон уацтæ.* – Дзœуджыхъœу, 1991 аз.